

גליון קנ"ו (שנה ד')
פרשת מקץ - חנוכה תשפ"ו

אוצר באר יעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דחסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

בשיעור השמן של נר חנוכה ובדין כבתה

שני תירוצי הגמרא בביאור משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ✦ לתוספות הדלקה לאחר חצי שעה תלוי בשני תירוצי הגמרא ✦ דעת שאר הראשונים בזה ✦ שיעור השמן שצריך ליתן בנר תלוי בשני התירוצים ✦ דעת השפת אמת שלכתחילה לשני התירוצים צריך שיעור ✦ משא ומתן בראיות לדין כיבה במזיד ✦ דעת המחבר בשולחן ערוך בזה ✦ הדלקה בתוך חצי שעה אחרונה של הלילה ✦ שיעור השמן במדליק בסוף הלילה ✦ שיעור השמן כשמדליק אחר השקיעה ✦ ביאור דעת הסוברים שצריך לעולם שיעור כחצי שעה ✦ דעת המקור חיים שבחנוכה צריך דווקא להדליק כשיעור

והרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ה) פסק, שאם עבר זמן שתכלה רגל מן השוק אינו מדליק. ולכאורה צריך לומר שסבר שאין מחלוקת בין שני התירוצים, ולא סבר כדברי התוספות, אלא לדעתו גם התירוצי השני מודה שאין להדליק אחר זמן שתכלה רגל מן השוק, שאם לא כן היה מחייב להדליק מספק בלי ברכה כדעת תוספות.

נמצא שיש לנו שלש שיטות בדין הדלקה אחר זמן חצי שעה מצאת הכוכבים. א. דעת תוספות שהדין תלוי בשני התירוצים בגמרא, וממילא למעשה מדליק בלי ברכה. ב. דעת הרשב"א שלכולי עלמא יכול להדליק, וממילא יכול גם לברך על הדלקה זו. ג. דעת הרמב"ם שלכולי עלמא אינו מדליק כלל.

שיעור השמן שצריך ליתן בנר תלוי בשני התירוצים

לפי דברי התוספות הנ"ל יש לכאורה נפקא מינה בין התירוצים גם לענין הדין שנזכר בתירוצי השני, שצריך מתחילה ליתן שמן בנר כשיעור שידלק חצי שעה, שרק בתירוצי השני נזכר דין זה לפי פירוש רש"י, וכשם שכתבו התוספות שהתירוצי השני אינו סובר הדין הנזכר בתירוצי הראשון, כך גם נאמר שהתירוצי הראשון אינו סובר הדין הנזכר בתירוצי השני, ואם כן לתירוצי הראשון יוצא ידי חובתו גם בנתן רק מעט שמן בנר.¹

וכן מוכח מדברי החכם צבי הנ"ל, שהקשה על דברי הרא"ש שכתב שמצות נר חנוכה יש לה משך זמן, איך יפרש לפי התירוצי הראשון שלדעתו אין לה משך זמן, והוצרך החכם צבי לומר שהרא"ש מפרש כפירוש הר"ף. ומוכח שסבר שלפירוש רש"י שני התירוצים

זמן שתכלה רגל מן השוק חלק מן המצוה ואינו רשאי לכבותה, אבל אחר זמן זה רשאי לכבותה, ששמן זה כבר אינו מן המצוה ומותר להשתמש בו.²

לתוספות הדלקה לאחר חצי שעה תלוי בשני תירוצי הגמרא

ובדברי **התוספות** (ד"ה דאי) מבואר שיש נפקא מינה בין שני התירוצים אם יכול להדליק אחר זמן שתכלה רגל מן השוק. שלפי התירוצי הראשון זמן ההדלקה הוא רק עד שתכלה רגל מן השוק, ואחר זמן זה אינו יכול להדליק אף בדיעבד, כיון שעבר הזמן. אבל לתירוצי השני אין הזמן מסתיים כשכלה רגל מן השוק, ולא הזכירו זמן עד שתכלה רגל מן השוק אלא משום השיעור. אך התוספות לא פירשו עד מתי זמן ההדלקה לפי דיעה זו, ולכאורה זמנה כל הלילה, כמו שנפסק להלכה בטור ובשולחן ערוך (או"ח סי' תרעב סעי' ב).

ולמעשה כתבו התוספות, שכיון שהדבר תלוי בשני התירוצים אם שייך להדליק אחר זמן שכלתה רגל מן השוק, לכן אם אירע שלא הדליק עד זמן שכלתה רגל מן השוק ידליק מספק. ולכאורה כוונתם שידליק בלי ברכה, כיון שספק הוא אין לברך מספק.

דעת שאר הראשונים בזה

ודעת **הרשב"א** (ד"ה הא) בסוגיא, שאף לתירוצי הראשון שאמרו דאי לא אדליק מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, אין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד וודאי יכול להדליק אף אחר זמן של חצי שעה, שכל שמצוותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה המצוה כתיקונה.

שני תירוצי הגמרא בביאור משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק

במסכת שבת (כ"א:) מבואר בסוגיית הגמרא שרב סבר כבתה אין זקוק לה, היינו שאם כבה הנר חנוכה אחר שהדליקו, קודם שדלק שיעור הזמן של חצי שעה, אינו חייב לחזור ולהדליק. והקשו עליו בגמרא ממה ששינונו 'מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה'. ודחו שלעולם אפשר שאינו חוזר ומדליק אם כבתה, ומה שאמרו שיעור עד שתכלה רגל מן השוק, כוונתם לומר שעד אז נמשך זמן ההדלקה, שאם לא הדליק בתחילת הזמן משתשקע החמה, עדיין יכול להדליק עד זמן שתכלה רגל מן השוק, והוא זמן חצי שעה כמבואר בפוסקים.

עוד תירצו בגמרא 'אי נמי לשיעורא', ופירש **רש"י** (ד"ה לשיעורא) שמתחילה כשבא להדליק צריך ליתן בכלי שמן כשיעור שידלק חצי שעה, אבל אחר שנתן שמן כשיעור והדליקה, אם כבתה קודם שנשלם השיעור אין זקוק לה לחזור ולהדליקה.

והרי"ף (ט. מדפי הרי"ף) כתב: 'לשיעורא, היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו'. ובפשטות נראה שהוא לא פירש תירוצי השני בגמרא כדברי רש"י שצריך ליתן שמן כשיעור, אלא פירש 'לשיעורא' שאחר זמן שתכלה רגל מן השוק מותר לכבותה. ולפי זה אפשר שאין שיעור לשמן, שלא נתנו חכמים שיעור זמן לקיום המצוה, אלא יוצא ידי חובתו אף בכל שהוא ואפילו לכתחילה. אלא שאם נתן הרבה שמן, נעשה השמן שעד

◀◀◀

כשיעור חצי שעה כתירוצי שני. אך כבר כתבנו שלכאורה לדעתו אין נפקא מינה בין שני התירוצים, ואם כן שני הדינים נכונים להלכה. וכן לפי מה שכתבנו למעלה בדעת הרי"ף, לתירוצי ראשון לבד שני הדינים נכונים להלכה.

של חצי שעה, מכל מקום איזשהו שיעור שמן על כל פנים צריך שיהיה.

ב) הרמב"ם (שם) אף שפסק שאחר זמן שכלתה רגל מן השוק אינו יכול להדליק, פסק גם שצריך ליתן בנר שמן

א) אך ראה בבית הלוי (על התורה, בעניני חנוכה) שכתב שאין מסתבר לומר כן שיוכל לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בהדלקה לרגע אחד, שאיזה היכר יש לנס בהדלקה כזו. ולכן גם לדעת הרי"ף צריך לומר שאף אם אין צריך שיעור

חולקים בזה אם יש שיעור לזמן ההדלקה. וכן מבואר בדברי בנו היעב"ץ בספרו **מור וקציעה** (ס' תרעו) לפי מה שמפרש שם את דברי אביו החכם צבי, וכן כתב רבי **אלעזר משה הורוויץ** בחידושי, שלתירוצו ראשון זמן ההדלקה הוא בין הזמן שתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ויכול להדליק אפילו לרגע אחד.

אבל לכאורה קשה מאד לפרש כן, שאם כן שבהוה אמינא ובתירוצו ראשון לא סברו שצריך שיעור, מה היה הנידון אם כבתה זקוק לה או לא, והרי יכול אף לכתחילה להדליק רק לרגע אחד, ואם כן בוודאי שאם כבתה אינו זקוק לה. וצריך לדחוק ולומר כמו שכתבנו למעלה בדעת הר"ף, שאף שאין שיעור לשמן שצריך ליתן מתחילה, מכל מקום אם נתן הרבה שמן בנר והדליקה יש צד לומר שכולו נעשה חלק מן המצוה, ואף אם כבה חייב לחזור ולהדליק.

דעת השפת אמת שלכתחילה לשני התירוצים צריך שיעור

אך ראה **בשפת אמת** (שבת שם) שרצה לומר, שגם לתירוצו הראשון צריך לכתחילה שיעור בשמן, אלא שאין זה מעכב בדיעבד, ולתירוצו השני אף בדיעבד לא יצא אם לא נתן שמן כשיעור.

ולפי זה שלכתחילה ודאי כולם מודים שצריך שיעור, אפשר ליישב מה שכתבנו בגליון הקודם להקשות על השפת אמת שמוכיח שאף אם כיבה במזיד אין זקוק לה, שאם נאמר שיש חילוק בין שווג למזיד ובכיבה במזיד זקוק לה, אם כן איך רצו בגמרא להוכיח שכבתה זקוק לה ממה שנתנו שיעור לנר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, שמא בכבתה בשווג או במזיד אין זקוק לה, והשיעור נאמר משום כיבה במזיד. והקשינו על דבריו, שהרי בהוה אמינא לא ידעו שיש שיעור לשמן, ואם כן לפי זה בוודאי אין חילוק בין כיבה במזיד לכיבה בשווג או שכבתה מאליה, אבל לפי האמת שצריך שיעור בשעת הדלקה, ואף על פי כן כבתה אין זקוק לה, אפשר שיש לחלק בין כבתה במזיד לכבתה בשווג או באונס.

אבל אם אנו אומרים שזה פשוט אף לפי ההוה אמינא שלכתחילה צריך בשעת הדלקה לתת שמן כשיעור, אלא שסברו שאין זה מעכב ובדיעבד אם הדליק נר שיש בו פחות מהשיעור של חצי שעה יצא ידי חובתו, ומה שלא פירשו את דברי הברייתא בהוה אמינא ובתירוצו הראשון כבתירוצו השני שהכוונה לשיעור, משום שהלשון 'מצוותה' משמע שזה לעיכובא, אם כן ודאי שייך לחלק בין כיבה במזיד לכיבה בשווג, ויפה הוכיח השפת אמת שגם בכיבה במזיד אין זקוק לה.

משא ומתן בראיות לדין כיבה במזיד

ובגוף דברי השפת אמת שמביא בשם הרשב"א שאף בכיבה במזיד אין זקוק לה, ראה **במכתבי תורה** לבנו האמרי אמת (מכתב

טו) שמקשה שדברי הר"ן בשם הרשב"א שמביא השפת אמת הם רק לענין כיבה בשווג שכבה הנר כשרצה לתקנו, וכן נפסק **בשולחן ערוך** (ס' תרעג סעי' ב), ומשמע שבכיבה במזיד זקוק לחזור ולהדליק.

וכתב האמרי אמת שיש גם להביא ראיה לזה שבכיבה במזיד זקוק לה, שאם לא כן מה היה הספק בגמרא (כג:) בנר שבת ונר חנוכה איזה קודם, הרי יכול להדליק נר חנוכה ולכבותו מיד, לפי מה שאנו פוסקים שאף בשבת כבתה אין זקוק לה, ואחר כך ידליק נר שבת.

אך נראה לדחות ראיתו, שהרי השפת אמת עצמו כתב שם קודם לזה שלהדליק מתחילה על דעת לכבות ודאי גרע, ונחשב כמו שנותן מתחילה שמן פחות מהשיעור ולא יצא ידי חובתו, ואם כן אין יכול להדליק על דעת לכבות בכדי להדליק נר שבת. אך מכל מקום הדין אמת כמו שכתבו הפוסקים שבכיבה במזיד חייב לחזור ולהדליק. וראה מה שכתבנו **בבאר יעקב** (ח"א חנוכה) בענין כיבה במזיד.

דעת המחבר בשולחן ערוך בזה

המחבר פסק **בשולחן ערוך** (שם), שלכתחילה ידליק בסוף זמן שקיעת החמה, ואם שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, ובדיעבד כשעבר גם זמן זה מדליק והולך כל הלילה. ומסתימת לשונו נראה שכל הלילה מדליק בברכה, ואם כן סובר שאין ההדלקה רק בתורת ספק אלא בתורת ודאי. וכן כתב **המגן אברהם** (שם ס"ק 1) שאף שבבית יוסף כתב שהוא ספיקא דדינא, וממילא אינו מברך, מכל מקום בשולחן ערוך משמע שמברך.

אולם מה שציינו **הבאר הגולה והביאור הגר"א** על דברי השולחן ערוך (שם), שהם כדברי התוספות שכיון שיש תירוצו אחר בגמרא מדליק כל הלילה, צריך עיון. שהרי בשולחן ערוך משמע שמדליק בברכה כנ"ל, ואם כן לכאורה אינו מספק. אמנם ראה **במור וקציעה** (שם) שרוצה לומר שבנר חנוכה מברכים אף במקום ספק, שכן היתה התקנה משום שבהדלקה בלי ברכה אין פרסומי ניסא.

עוד פסק שם המחבר בשולחן ערוך, שצריך ליתן שמן כשיעור שידלק חצי שעה. וראה **בביאור הגר"א** שכתב, שהמקור הוא מהתירוצו השני שבגמרא שאמרו 'אי נמי לשיעורא'. ונראה שצריך לומר, שגם השולחן ערוך סבר שאין מחלוקת לדינא בין שני התירוצים, אלא שהוא סבר שאף לתירוצו הראשון מדליק בדיעבד כל הלילה וכדעת הרשב"א³.

להלכה, נראה מדברי הפוסקים שדין שיעור השמן לעיכובא הוא, ואם אין לו שמן כשיעור אינו יוצא ידי חובתו, וממילא אין שום חיוב להדליק נר שיש בו מעט שמן. אך **בחמד משה** (שם) כתב להלכה שכשאין לו

שמן כשיעור ידליק בלי ברכה, כיון שהדבר ספק אם ההלכה כתירוצו ראשון שאין צריך שיעור או כתירוצו שני שצריך שיעור, וספק ברכות להקל. ולהלן יבואר עוד שיעור השמן.

הדלקה בתוך חצי שעה אחרונה של הלילה

יש לעיין בדין שפסק השולחן ערוך שבדיעבד מדליק כל הלילה, האם הכוונה עד סוף הלילה כפשוטו, או שמא לשון עד סוף הלילה לא דווקא הוא, ולמעשה אינו יכול להדליק רק עד חצי שעה קודם סוף הלילה, כיון שנפסק שצריך שיהא בנר שמן כשיעור שיכול לדלוק חצי שעה, אם כן צריך שידלק חצי שעה בזמן החיוב שהוא בלילה.

אמנם לשון הפוסקים הוא שמדליק עד עלות השחר, הרי שאף כשאין שיעור של חצי שעה בלילה רשאי להדליק. ומסתימת לשונם משמע שרשאי גם לברך על הדלקה זו. וכן כתב בפירוש בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ח ס' קנז) שאפילו זמן מועט קודם עלות השחר מדליק ומברך⁴.

שיעור השמן במדליק בסוף הלילה

ועדיין יש לדון בזה כשבא להדליק בפחות מחצי שעה קודם סוף הלילה, האם צריך הוא ליתן שמן כשיעור חצי שעה, או שמספיק ליתן שמן כשיעור שידלק עד סוף הלילה.

ובשו"ת **התעוררות תשובה** (או"ח ס' תסג) כתב, שהטעם שמדליקים אף כשאין חצי שעה עד סוף זמן החיוב, משום שסומכים על דברי **הקובץ** שהובא **בדרכי משה** (ס' תרעב אות א) שבזמן הזה אין שיעור לנרות חנוכה. ולפי דבריו פשוט שאין חיוב ליתן שמן כשיעור זמן חצי שעה. אך מפשטות לשונות הפוסקים נראה שלכולי עלמא רשאי להדליק, שעדיין הוא זמן החיוב, ואם כן יש לעיין אם צריך שמן כשיעור.

שיעור השמן כשמדליק אחר השקיעה

והנה **המגן אברהם** (שם ס"ק ב) דייק מלשון השולחן ערוך, שהדין שצריך ליתן שמן כשיעור חצי שעה הוא רק כשמדליק בשקיעת החמה, אבל כשמדליק אחר שקיעת החמה ואין חצי שעה עד זמן שתכלה רגל מן השוק, אינו צריך ליתן שמן כשיעור חצי שעה, אלא כשיעור הזמן שנשאר עד שתכלה רגל מן השוק. ולפי דבריו נמצא, שמי שאין לו שמן כשיעור אינו יכול להדליק בתחילת הזמן, שאם ידליק אז אפשר שאינו יוצא ידי חובתו, אלא ימתין וידליק אחר כך. ולדבריו פשוט שזה שמדליק בפחות מחצי שעה לסוף הלילה אינו צריך ליתן שמן כשיעור חצי שעה. ולכאורה אף כל הלילה הדין כן, שאם מדליק אחר שכלתה רגל מן השוק אין שיעור לשמן ויוצא אף בכל שהוא.

אך דברי **המגן אברהם** חידוש הם. והמשנה **ברורה** (ס"ק ה) הביא את דבריו, אך הוסיף בשם הפוסקים שכל זה בזמניהם שהדליקו בחוץ, אבל בזמן הזה שמדליקים בפנים לבני הבית, בכל זמן צריך ליתן שמן כשיעור חצי שעה.

תסג), שפסק שגם אחר עלות השחר קודם שהאיר היום יכול להדליק בברכה, כיון שבטור כתב הטעם שאין מדליקין ביום משום דשרגא בטיהרא מאי מהני.

¹ 'הלכך', ומה נתינת טעם הוא זה, והרי בגמרא שני תירוצים הם. אך אם שני הדינים נכונים אפשר להבין שתלה זה בזה. ² וגדולה מזו מצאנו בשו"ת **התעוררות תשובה** (או"ח ס'

ג) וראה בהגהות **רבי ברוך פרינקל** שנתקשה בלשון השולחן ערוך, שכתב 'מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור', מהו הלשון

אולם הרבה פוסקים חולקים על פסק המגן אברהם, וסוברים שאף לדין הגמרא שהדליקו בחוץ צריך בכל ענין ליתן שמן כשיעור חצי שעה, ובפחות משיעור זה אינו יוצא ידי חובתו. וכמו שכתבו **בערוך השולחן** (שם סעי' א) ובשו"ת **אבני נזר** (או"ח סי' תקד) ועוד, שרק לדעת הרמב"ם שאין מדליקים כלל אחר זמן חצי שעה מתחילת הלילה, שייך לומר שכשמדליק אחר תחילת הזמן אין צריך שמן כשיעור, אבל לפי פסק השולחן ערוך שמדליקים כל הלילה אף אחר זמן שכלתה רגל מן השוק, גם המדליק אחר תחילת הזמן צריך לתת שמן כשיעור חצי שעה.

ביאור דעת הסוברים שצריך לעולם שיעור כחצי שעה

ולפי דעת פוסקים אלו יש לעיין מה דין המדליק בסוף הלילה. והפוסקים לא חילקו בכך, ומשמע שבכל זמן שבא להדליק צריך ליתן שמן כשיעור חצי שעה. וצריך ביאור בטעם הדבר, שהרי אין שום מצוה במה שדולק ביום אחר עלות השחר או אחר שהאיר היום.

ונראה ביאור דין זה, שהנה יש לדון בגוף הדין לפי מה שנפסק להלכה (סי' תרעג סעי' ב) שכבתה אין זקוק לה, ויצא ידי חובתו אף אם דלק רק רגע אחד, אם כן מדוע צריך מתחילה ליתן שמן של חצי שעה ואינו יוצא ידי חובתו בהדלקה בפחות משיעור זה, ומאי שנא מכבתה בתוך החצי שעה. ובהכרח צריך לומר בביאור הדבר, שתיקנו חכמים

שההדלקה צריכה להיות הדלקה חשובה, וההדלקה חשובה היא הדלקה שיש בה שמן שיהא הנר ראוי לדלוק לכל הפחות חצי שעה, אבל בפועל אין אנו צריכים שידלק הנר חצי שעה, ולכן אם היה בו שמן כשיעור וכבה תוך הזמן יצא ידי חובת ההדלקה, ואינו חייב לחזור ולהדליקה.

כעין זה מבואר ברש"י (שבת שם), שהקשה מדוע אמר רבי זירא שפתילות ושמינים שאין מדליקין בהם בשבת משום שעלולים להיכבות, מדליקין בהם בחנוכה מטעם שכבתה אין זקוק לה, והרי לכתחילה צריך שמן כשיעור, ואם כן מדוע אין חוששים שיכבו. ומפרש הרש"י, שמה שצריך מתחילה שמן כשיעור היינו רק בכדי שיהא נראה כמדליק בעין יפה.

וראה **בשפת אמת** (שם) שכתב מכח קושיא זו איך התירו להדליק בפתילות ושמינים שעלולים להיכבות, שבהכרח שהדין שצריך שמן כשיעור חצי שעה הוא רק דין לכתחילה, אבל בדיעבד יוצא אף בפחות משיעור זה כמו שיוצא בכבתה. אך כתב, שבפוסקים לא משמע כן.

דעת המקור חיים שבחנוכה צריך דווקא להדליק כשיעור

המקור חיים (בהגהות על השולחן ערוך שנדפסו בסוף הספר על הלכות פסח, סי' תרע) מבאר, שהדלקת נר חנוכה אינה דומה להדלקת נרות במקדש. שבהדלקת נרות המקדש יש מי שסובר (מנחות פט.) שאין צריך לתת כל

שיעור השמן בנר מיד בתחילת ההדלקה, אלא אפשר להדליק עם מעט שמן ולהוסיף אחר כך עד שיעור חצי לוג כל זמן שהיא דולקת, והיינו משום ששם עיקר המצוה שתהא דולקת כל זמן השיעור ולא פעולת ההדלקה עצמה, ואם כבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה. אבל בנרות חנוכה המצוה והחובב הוא שידליק נר שיש בו כל שיעור הצריך, ואי אפשר להוסיף אחר כך, שהרי כבתה אין זקוק לה.

לפי זה מיישב המקור חיים לשון **השולחן ערוך** (סי' תרעג סעי' ב) 'הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה'. והקשה הט"ז (ס"ק ח), מה נתינת טעם הוא זה, שמשום שהדלקה עושה מצוה לכן כבתה אין זקוק לה. אבל לפי ביאור הנ"ל מובן, שכוונתו לומר שכיון שעיקר המצוה היא רק בשעת הדלקה, לכן אם כבתה אחר כך לא איכפת לנו.

ובזה אפשר ליישב גם מה שיש מקשים ממה ששינונו (ביצה כב.) שהמוסיף שמן בנר בשבת חייב משום מבעיר, אם כן מדוע אי אפשר בנר חנוכה לקיים מצות הדלקה על ידי הוספת שמן כשיעור חצי שעה לנר הדולק כבר, ואף שהדלקה עושה מצוה, הרי הוא עושה מעשה הדלקה. ולפי מה שנתבאר מיושב שאף שיש על זה שם מבעיר, מכל מקום כאן היתה התקנה לעשות בדווקא מעשה של הבערת אש בנר שיש בו שמן כשיעור, ולא די במעשה של נתינת שמן בלבד.

♦ תמצית השיעור ♦

- ✧ במגן אברהם שאחר השקיעה אין צריך שיעור, ופוסקים חולקים להנפסק שמדליק כל הלילה. ובמשנה ברורה שכשמדליק בפנים וודאי צריך שיעור.
- ✧ יש לעיין במדליק בסוף הלילה אם צריך שיעור. והפוסקים לא חילקו. ואולי משום שזהו שיעור הדלקה חשובה.
- ✧ רש"י בטעם שמדליקין בפתילות ושמינים שיכולים להיכבות, שיהא נראה מדליק בעין יפה. אך בשפת אמת אכן הוכיח מזה שגם לכתחילה אין צריך שיעור.
- ✧ מקור חיים שבנר חנוכה צריך להדליק מיד כל השיעור, ואין מועיל הוספת שמן כמו נרות שבמקדש.
- ✧ והמחלוקת אם מעכב בדיעבד.
- ✧ שפת אמת בשם רשב"א אף כיבה במזיד אין זקוק. ואמרי אמת מעיר שרשב"א מדבר משוגג.
- ✧ ראיית אמרי אמת שכיבה במזיד זקוק, מהספק אם נר שבת קודם לנר חנוכה. ויש לחלק שבמדליק לכתחילה על מנת לכבות גרע.
- ✧ בשולחן ערוך שבדיעבד מדליק כל הלילה. ובאר הגולה וגר"א שהוא כתוספות. אך לפי זה לא היה מברך. ובמור וקציעה שבחנוכה מברכים על ספק.
- ✧ בשולחן ערוך שצריך ליתן שיעור שמן. ונראה כרשב"א שלשני התירוצים צריך שיעור.
- ✧ כשאין שיעור בפשטות אין חיוב להדליק. ובחמד משה שמדליק בלי ברכה.
- ✧ בגמרא ביישוב שיעור משתשקע חמה עד שתכלה רגל למאן דאמר כבתה אין זקוק, 'דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא'.
- ✧ ברש"י 'לשיעורא' שצריך לתת שיעור שמן כזה. ובר"ף שאחר שיעור זה מותר לכבות.
- ✧ לתוספות נפקא מינה בין התירוצים אם אפשר להדליק אחר הזמן. ולמעשה כתבו שידליק מספק, ובפשטות ללא ברכה.
- ✧ לרשב"א לשני התירוצים מדליק גם אחר הזמן. לרמב"ם אין מדליקים אחר שתכלה רגל. ומשמע לשני התירוצים.
- ✧ שיעור שמן לכאורה תלוי בשני התירוצים, וכן הוא בחכם צבי ועוד. וצריך לומר שאף אם אין צריך שיעור, כשהדליק יתכן שגם אם כבתה זקוק לה.
- ✧ לשפת אמת לשניהם צריך שיעור,

להדליק בעצמו בלא ברכה כשמדליקים עליו בביתו

שהוא דבר מאכל פלוני שיש בו איסור דרבנן ויש בו תרופה למכתו, ויתכן שהוא דבר מאכל אחר שאין בו איסור דרבנן אך גם אין בו תרופה למכתו, וכל מה שרצונו לאכול מאכל זה הוא רק משום שרוצה בצד שהוא האיסור, שלפי צד זה הוא התרופה.

וגם בזה יש לעיין כנ"ל, האם שייך להקל בזה משום ספיקא דרבנן, שהרי רוצה הוא דווקא בצד החומרא. ולפי המהלך הנ"ל, שיכול להדליק בלא ברכה אף שאינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו משום ספיקא דרבנן לקולא, אם כן הוא הדין בנידון זה שיכול לסמוך להקל לאכול הספק איסור משום ספיקא דרבנן לקולא, אף שרצונו דווקא בצד שהוא איסור.

אך מסבירא אין נראה לומר כן. משום שישוד ענין ספק דרבנן לקולא נראה, שמאחר שהוא אין ברצונו ובכוונתו לאכול איסור, ואיסור זה אינו אלא מדרבנן, על כן הקילו בזה חכמים לומר שיכול לסמוך על הצד שהדבר הזה הוא היתר. אבל באופן שכל מטרתו באכילה זו היא רק מחמת שרוצה בצד שהוא איסור, לא שייך לומר שיכול לסמוך שהוא היתר.

ואם כן הוא הדין בהדלקת נר חנוכה כשמדליקים עליו בביתו, שמאחר שמטרתו בהדלקה היא לסמוך על הצד שאינו יוצא בהדלקת ביתו, שוב אינו יכול לסמוך על ההדלקה שבביתו כדי להדליק בלי ברכה. ויש לעיין טובא במה שכתב המשנה ברורה בדעת הפוסקים שאינו יכול להדליק בברכה, שמדליק בלא ברכה, שלכאורה הרי הוא מקיים מצוה בלי ברכה כנ"ל.

עוד נידון כעין זה מצינו, באשה הטובלת בערב שבת בין השמשות, לדעת הסוברים שגם טבילת מצוה אסור לטבול בחמין בשבת, האם יכולה לטבול בין השמשות מספק שמא עדיין חול הוא. שבש"ת **חכם צבי** (סי' יא) מצדד להיתר טבילת אשה בחמין בערב שבת בין השמשות, שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בו בין השמשות. ולכאורה גם כאן הרי עצם הטבילה הוא רק על צד החומרא, שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, והיא טובלת על הצד שכבר שבת ועלתה לה הטבילה, ומכל מקום אפשר להקל מצד הספק שמא עדיין ערב שבת שמוותר לרחוץ בחמין. [אלא ששם יש לעיין להחמיר מעוד צד, שהרי יש כאן תרתי דסתרי אהדדי, ראה **קרבן נתנאל** (שבת פ"ב סי' כב אות ק). אלא שאף אם לא נאמר כן, עדיין יש לדון לפי מה שכתבנו, שהרי עצם הטבילה אינו אלא על צד החומרא, וראה עוד **בתוספת שבת** (סי' שז ס"ק מט) לענין הזאה במוצאי שבת בין השמשות, ומה שהקשה עליו בשו"ת **רבי עקיבא איגר** (מהדו"ת סי' קיד) ואכמ"ל. ויש לעיין טובא בכל זה.

פסק הרמ"א (או"ח סי' תרע"ג סעי' ג), שגם מי שמדליקים עליו בתוך ביתו, אף אם הוא אצל יהודים ורואה את הנרות, מכל מקום אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך, וכמו שתקנו תקנת מהר"ן שכל אחד מדליק בעצמו ומברך, והיא דעת **התרומוה הדשן** (ח"א סי' קא).

אולם הרבה פוסקים (ראה **בית יוסף** שם; שו"ת **מהרש"ל** סי' פה) חולקים, וסוברים שמאחר שפסטרורו חז"ל (שבת כג.) על ידי הדלקת אשתו, שוב אינו יכול לומר שאינו רוצה לצאת בשל אשתו, ועל כן לדעתם אם רוצה להדליק בעצמו ידליק בלא ברכה. וכן הביא **המשנה ברורה** (שם ס"ק טז). [אך כתב, שלמעשה, אף שאין למחות ביד המברך, מאחר שלהרבה אחרונים יכול להדליק בברכה, מכל מקום טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר ויענה אמן וידליק נרותיו, או שישער להדליק ולברך זמן מה לפני שאשתו מדליקה בבית].

אך דבר זה הוא פלא, מדוע ידליק בלא ברכה, והרי הוא מפסיד את הברכה, שמדליק בעצמו ואינו מברך על ההדלקה. והרי אם היה יוצא בהדלקת בני ביתו הרי היה יוצא כדין, וכעת כשמדליק בעצמו ומכוון שלא לצאת בהדלקת בני ביתו, אם אכן תועיל מחשבתו הרי הוא מפסיד את הברכה, ואסור לעשות מצוה בלא ברכה, כדאיתא במשנה (תרומות פ"א מ"ו) שהאילים והערום לא יתרמו מפני שאינם יכולים לברך, הרי שאין לעשות מצוה כשאי אפשר לברך. ולכאורה היה עדיף שלא ידליק כלל, ויצא בהדלקת אשתו, וכך לא יפסיד את הברכה.

הגאון רבי אברהם גניחובסקי (פנינים מקץ תשע"ח) כתב ליישב ענין זה באופן מחודש. שמאחר שדבר זה - שמקיים המצוה בלי ברכה - מוטל בספק, שהרי יתכן שיוצא בהדלקת בני ביתו, והדלקתו כלל אינה הדלקה, ורק על הצד שמועילה מחשבתו שלא לצאת בהדלקת בני ביתו הרי הוא מדליק בעצמו, על כן אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, ולכן כתב המשנה ברורה שלפוסקים הנ"ל יכול להדליק בלא ברכה.

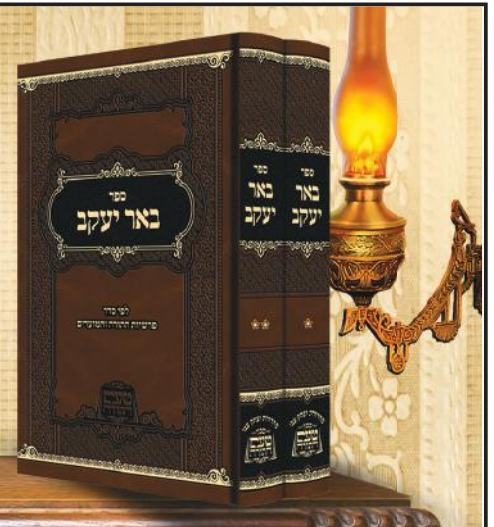
אמנם דבר זה יש בו חידוש גדול, שהרי מדליק זה אינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו, אלא בהדלקת עצמו, ונמצא שסומך לקולא שלא לברך מחמת צד החומרא שאין מועילה מחשבתו ויוצא בהדלקת ביתו, אבל בעצם כל מה שמדליק הוא משום שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, ושמועילה מועילה מחשבתו. ויש לעיין באופן כזה, שהוא רוצה בצד החומרא, האם אומרים בזה ספיקא דרבנן לקולא.

נידון דומה לזה יש לדון, בחולה שאין בו סכנה, שדינו שאסור לו לאכול איסור דרבנן (ראה שו"ע יו"ד סי' קנה סעי' ג), ובא לפניו דבר שהוא מסופק במציאותו, שיתכן

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים
שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א
אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה
ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שוה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 053-314-4155

התודה והברכה לידידינו החשובים שנטלו חלק בהוצאת הגליון

לעילוי נשמת
הרב החסיד המפואר מוה"ר בן ציון ב"ר
אשר זעליג אוסטרליץ ז"ל
נלב"ע ד' טבת תשפ"ד לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה על ידי משפחתו החשובה שיחיו

הרה"ח ר' יעקב אליעזר פורגס שליט"א - אשדוד
לרגל שמחת אירוסית בתו תח' למזל טוב
עב"ג החתן שמעון נ"ו
בן מחותנו הרה"ח ר' בן ציון וובר שליט"א

הרה"ח ר' אברהם טייטלבוים שליט"א - ב"ב
לרגל שמחת לידת הבת
למזל טוב ובשעה טובה ומוצלחת

כל הזכויות שמורות יו"ל ע"י מכון 'טעם התורה' להוצאת שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
להערות והארות ולכל ספרי המכון: טל: 972-54-8470816 דוא"ל: taamhatoreh@gmail.com